

Omslagsbild
av Lars Pettersson till den
senaste svenska utgåvan av
»Den unge Werthers lidanden», i
nytryck år 1988 (Tidens förlag).

Själv mordsepidemi efter ”den unge Werther”?

Europas mest lästa bok ansågs livsfarlig

Goethes roman »Den unge Werthers lidanden» från 1774 handlar om olycklig kärlek som ledde till huvudpersonens självmord. Det har påståtts ända sedan boken kom ut, och det sägs alltjämt, att skildringen ledde till en självmordsepidemi.

Var det verkligen så? Grunden för denna uppfattning förefaller inte övertygande, även om det faktiskt finns några självmordsfall rapporterade som sägs ha inspirerats av den tragiska kärlekssagan.

Författare

JAN THORSON

med dr, f d professor i skadeforskning vid Kungliga tekniska högskolan, Stockholm; överläkare, RFV-sjukhuset, Nynäshamn, och knuten till Folkhälsoinstitutet, Stockholm.

Goethes brevroman »Den unge Werthers lidanden», en romantikens banbrytare, publicerades 1774 [1]. Snart ansågs boken livsfarlig: den skulle suggerera olyckligt förälskade till självmord.

Verket uppfördes första gången år 1904 som opera i Stockholm. I december 1997 hade verket nypremiär. I programbladet sägs då att boken orsakade en formlig självmordsepidemi bland unga, olyckligt förälskade män [2].

Tragisk kärlekshistoria

Var det verkligen så illa, och hur kom det sig i så fall? Romanen, som blev oerhört populär, handlar alltså om Werther, en man på några och tjugo, och hans kärlek till Lotte. Hon är dock Alberts fästmö och blir så småningom dennes hustru, mycket beroende på ett löfte hon givit sin moder att förena sig med just Albert.

Lotte hyser dock varma känslor för Werther, och denne kastas mellan hopp och förtvivlan när han ibland uppmuntras, ibland stöts bort. Slutligen re-

signerar han och skjuter sig med rivalen Alberts pistol. Lotte anar vad som är i görningen, Werther hittas döende.

Suggestiv kraft?

Uppfattningen att boken suggererade till självmord har granskats med hjälp av Kungliga biblioteket (Vult von Steyern-samlingen) och Goethe-institutet i Stockholm. Några tillämpliga självmordsreferat har påträffats, bl a att Christel von Lassberg den 16 januari 1778 dränkte sig i floden Ilm med »Werther» i väskan [3]. Detta fall, och ett liknande, har även nämnts av Appel [4]: en yngling tog sitt liv genom att kasta sig ut från en hög byggnad med »Werther» på sig. Appel refererar vidare en kvinna vars 18-årige son enligt henne begick självmord till följd av »Werther»: »Också du, min son», säger den vanmäktiga modern, »hade strukit för flera ställen i Werther.»

Madame de Staël påstod att »Werther» orsakat flera självmord »bland världens vackrare kvinnor».

Också en Philip Moritz, som befund-

nit sig på randen till självmord och upplevt sig som en andre Werther, nämns av Appel: Moritz besinnade sig dock, sökte till och med upp Goethe och skrev sedan en egen bok om sin olyckliga passion.

Några ytterligare indicier för den självmordssuggestiva kraften hos »Werther»: I Nordisk Familjebok, andra upplagan, påstås att en »självmordsepidemi» följde på »Werther» [5]. En översättare av »Werther» till engelska, Weigand, uppgav något liknande, »en skur av imitationssjälvmord» [6, 7].

Suicidrisken befarades också av Lessing, som rekommenderade att bokens slut skulle skrivas om [8], till och med av Goethe själv [9], som – enligt Parland – beklagade att människor gjorde verklighet av något tragiskt han diktat när han själv förvandlat en närmast outhärdlig verklighet till dikt för att befria sig [1]. Jämför Philip Moritz-fallet!

I Milano blev en kyrkoherde så uppskrämd av den förmodade självmordseffekten att han köpte hela den tillgängliga upplagan för att skydda sina församlingsbor. I Leipzig och Köpenhamn förbjöds boken [4, 10-12]. En svensk debatt förekom också snart efter publiceringen på svenska. Bland andra deltog Kellgren, som i Stockholms-Posten befarade att Werther-självmordet skulle imiteras [13-14].

Den privata friheten hyllades

Med boken om Werther tillfördes litteraturen ett arbete där känslor och självupptagenhet exponerades som kanske aldrig förr. Werthers passion gavs övertygande uttryck, och den individuella eller privata friheten hyllades ända dithän att självmord försvarades. Detta skedde dels i en dialog mellan Werther och Albert, dels – och främst – därför att hela dramat slutar med Werthers självmord.

Den känslosamma framtoningen, detaljrikedomen, anknytningen till unga människor i en för de flesta bekant och viktig krisupplevelse och ett gripande språk väckte stor oro för att boken skulle locka till självmord. Denna oro förstärktes säkerligen av bokens allmänna inverkan på samtiden: litteraturen kom att varaktigt påverkas, »Sturm und Drang»-rörelsen fick levande kraft av Werther och bidrog därmed till hela den kulturella strömning som förebådade romantiken.

Europas mest lästa

Boken skall ha blivit Europas mest lästa och dess verkan påstås ha återspeglats till och med i klämodet genom den s k Weltschmerz-uniformen. Möjligen nyttjades denna klädsel – blå frackrock, mässingsknappar, gul väst,

gula skinnbyxor och kragstövlar – gärna av Goethe själv.

Ingen epidemi

Farhågan att »Werther» genom suggestion skulle orsaka en självmordsepidemi synes dock ej ha besannats. Forskning inom området i modern mening hade en tidig föregångare i Durkheim. Han avfärdade inte idén att suggestion kunde leda till självmord, men betvivlade att numerären kunde slå igenom i nationell statistik [15]. Att Durkheim kände till Werther-boken och suicidantagandena får vi förutsätta.

Också Scherpe ställde sig kritisk till epidemiteorin [D Hjort, Lidingö, pers medd, 1998] [16, 17]. Carl-Fredrik de Ron, förre länsläkaren i Stockholm, påstod att »ett fall är inget fall, två fall är ett för mycket och tre fall är en epidemi» [18].

Så Werther-boken kanske i alla fall orsakade en epidemi ...

Referenser

1. v Goethe J W. Den unge Werthers lidanden. Stockholm: Tidens förlag, 1949 (1988).
2. Carleweitz S. Werther. Opera på stora scenen. Informationsblad. Stockholm: Kungliga Operan, 1997.
3. Rothman K. Johan Wolfgang Goethe. Die Leiden der Jungen Werthers. Erläuterungen und Dokumente. Stuttgart: Philipp Reclam Jun, 1971.
4. Appell J W. Werther und seine Zeit. Stockholm: Kungliga biblioteket, 1865 (1896).

Hertig Ernst Ludwig von Sachsen-Gotha i den s k Weltschmerz-uniformen: blå frackrock, mässingsknappar, gul väst, gula skinnbyxor och kragstövlar. Målning av J G Ziesenis. Möjligen brukades denna mundering av Goethe själv.

5. Berg GRG. Goethe. Nordisk Familjebok, 2 uppl, bd 9, sp 1412. Stockholm: Nordisk Familjeboks förlag, 1908.
6. Weigand HJ. In: v Goethe JW. The sorrows of young Werther. New York: American Library of World Literature, 1962.
7. Berman AL. Fictional depiction of suicide in television films and imitation effects. Am J Psychiatry 1988; 145: 982.
8. Lessing GE. Brev till JJ Eschenburg 26 oktober 1774. I: Barthes R. Fragmente einer Sprache der Liebe. Frankfurt: Suhrkamp, 1988.
9. Rose W. Introduction in v Goethe The sorrows of young Werther. London: Scholastic Press, 1919.
10. Gray R. Goethe: A critical introduction. Cambridge University Press, 1967.
11. Phillips DP. The influence of suggestion on suicide: Substantive and theoretical implications of the Werther effect. American Sociology Review 1974; 39, 340.
12. Clarke RV, Lester D. Suicide: Closing the exits. New York: Springer, 1989.
13. Wrangel E. Werther und das Werther-fieber. Goethe Jahrbuch XXIX. Stockholm: Kungliga biblioteket, 1908.
14. Kellgren JH. Verkan av s k känslosamma romaner. Notiser i »Stockholms-Posten» fr o m 1784.
15. Durkheim E. Le suicide. Paris 1897. M Johansson. Svensk översättning. Lund: Argos, 1983.
16. Scherpe K. Werther und Werther-wirkung. Berlin: Verlag Gehlen, 1970.
17. Hjort D. En äkta tysk idyll. I programmet till »Werther», opera av J Massenet. Stockholm: Kungliga operan, 1997.
18. Lindberg A. Vad är en epidemi? I: Evengård B, red. Epidemiernas historia och framtid. Stockholm: Natur och Kultur, 1992.

Se även medicinsk kommentar i detta nummer.